

SCHULTHEISZ EMIL:
AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG
MEDICINÁJÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Sok vonatkozásban közös, de legalább hasonló fejlődés a medicina terén, nemritkán közös források éppúgy rányomják bélyegüket Ausztria és Magyarország orvostudományára, orvosi gyakorlatára és közegészségügyére, mint nagy orvosszemélyiségek munkássága és írásai.

Érdemben tárgyalni a medicina fejlődését e két országban, annak egymásra gyakorolt hatását, jelentős orvosaink befolyását – ilyen korlátozott terjedelemben nem lehet.

Néhány adat, tipikus és hasonlóan lejátszódott, közös eredetű folyamat ismertetése talán elég annak a történeti háttérnek a felvillantására, mely jelenlegi szoros együttműködésünk előzménye.

A török megszállás idején elsősorban Bécs adta az egyetemi tanulmányok legközelebbi lehetőségét, jóllehet a mohácsi vész előtt is látogatták magyarok a bécsi egyetemet. Peremartoni Mihályt 1506 és 1508 között rectorrá választották. A pozsonyi születésű, Európa-szerte ismert tudós, Talhauser 1513-ban iratkozott be a bécsi egyetem orvosi karára, mint a magyar natio tagja. Zsámboky Jánost hosszú, fél Európát érintő peregrinatio után, 1564-ben avatták orvosdoktorrá. Röviddel utána végleg Bécsben telepedett le, bár Magyarországra rendszeresen visszatért. A bécsi udvar ekkor Európa egyik szellemi központja. Zsámbokynak, aki I. Ferdinánd tanácsosa, II. Miksa udvari történetírója és udvari orvos, ebben a körben nem csekély befolyása volt. Humanista orvos és nagy műveltségű történész, termékeny író. A két Camerariushoz, valamint Johann Crato Kraftheim udvari és háziorvoshoz írott levelei betekintést nyújtanak az akkori orvosi világba. Cratóhoz intézett kérdései, s az azokra adott válaszok, a császár betegségéről nyújtanak felvilágosítást.

Az ugyancsak literátus,, Kolozsvári Jordán Tamás szerepe Bécsben és a birodalom más területein főként gyakorló orvosként volt jelentős. 1566–70 között, a török háborúk idején II. Miksa császár tábori főorvosa. Őt, ill. hadba vonuló seregét kíséri Bécsbe. A bécsi orvosi kar tagjai nem nagyon kedvelik, ezért inkább Brunnbe megy, ahol 1570-ben Morvaország első proto-medicusává nevezik ki. Az udvarral való kapcsolata azonban nem szűnik meg, s kontaktusban

marad Bécs orvosi életével Crato révén is. Még konzíliumba is hívják a beteg császárhoz. Írásait olvassák és idézik.

A XVIII. század második fele mind a magyar, mind az ausztriai medicina nagy korszaka. A név, melyhez ez a felvirágzás fűződik: Gerard van Swieten. Mindenekelőtt a 'Normativum in Re Sanitatis' jelenti a jól irányított szakmai fellendülés alapját. A kitűnő Boerhaave-tanítvány leydeni mintára létrehozta Bécsben a klinikai oktatást. Ennek megfelelően indul az egyetemi tanítás az újonnan alapított nagyszombati (majd budai, ill. pesti) orvoskaron is. Ez a fakultás is van Swietennek köszönheti létét. Az ő tanácsára rendelte el Mária Terézia orvosi kar felállítását a nagyszombati, addig csonka egyetemen.

Az első évtizedekben azonban doktorátust itt is, akárcsak Bécsben, kizárólag katolikusok szerezhettek. Protestánsok, mivel Szűz Máriára esküt tenni nem voltak hajlandók, csak a licentiatusi fokozatig juthattak el. Van Swieten maga nem ismert vallási előítéletet. Érthető tehát egy fiatal magyar és protestáns medicushoz fűződő csaknem baráti érzülete. Ifjú ismerősének, a későbbi tudós Wespérmi Istvánnak orvosi tanulmányai kezdetén ajánló levelet ad Johann Gesner zürichi professzorhoz. Wespérmi hollandiai, angliai tanulmányai, utrechti promotiója után újra felkeresi Bécsben támogatóját. Beszámol tanulmányairól, gazdag ismereteiről, terveiről. 'A kisdedek neveléséről' írott könyvét mindjárt megjelenését követően megküldi van Swietennek, aki latin nyelvű levélben köszöni meg. Ami meglepő és alig ismeretes, hogy van Swieten a magyar nyelven írott munkát minden nehézség nélkül olvasta és megértette, mint ezt levelében külön hangsúlyozza! Nemcsak a birodalom egészségügye, a magyar medicina, a magyar orvosok véleménye, kutatásaik eredménye is érdekelte. Neki köszönhető az orvosi kar öt professzorának kiválasztása 18 jelölt közül. Valamennyien a tudomány és az oktatás kiváló képviselői. Különösen a Steiermarkból származó Winterl, a felvidéki bányorvosok főorvosa és J. J. Plenck, addigi bécsi katonarvos neve lett közismert. Plenck 1777-ben Nagyszombatban megjelent szemészeti tankönyvét sok európai nyelven kívül még japánra is lefordították. Irodalmi munkássága rendkívül gazdag. A bécsi katonarvosi akadémia, a Josephinum megalapításakor oda nevezték ki a kémia és botanika professzorává.

A Josephinumban lett az általános kórtan tanára a veszprémi születésű Töltényi Szaniszló. Pesten doktorált 1815-ben, s már két év múlva katedrát kap Bécsben. Kortársai, kik sokat írnak személyéről, filozofikus szellemű orvosnak tartották. A medicina elméleti alapjairól írott művei több, akkoriban divatos hipotézist döntöttek meg. Egy kortárs német szakíró, J. Tawora szerint „...szerepe kimagasló az osztrák irodalom életében...”. Eközben pedig szonettek és drámákat írt magyar nyelven.

Az első és második bécsi orvosi iskoláról, ezek egymásra gyakorolt hatásáról írni nem feladatunk. J. P. Frank és Schraud Ferenc, Rokitsansky, Skoda, Hyrtl, Lenhossék Mihály és

Czermak, Hebra és Kaposi Móric egy hosszú lista kiragadott nevei, Semmelweisről nem is szólva. Nélkülük sem az osztrák, sem a magyar medicina nem képzelhető el, de az egyetemes orvostörténelemnek is integráns figurái.

A Monarchia orvosi életétől ennek hangulatától elválaszthatatlanok azok a nevek is, melyeknek viselői nem orvosként kerültek e közös kultúra tablójára. Lenau néven ismerjük Nicolaus Nimbsch Edler von Strehlenaut, aki a Torontál megyei Csatádon született 1802-ben. Anyja Pest város főügyészének a lánya. Ő maga sátoraljaújhelyi és pesti gimnáziumai elvégzése után jogot végzett Pozsonyban, mezőgazdaságot tanult a magyaróvári akadémián. Bécsi orvosi tanulmányairól kedves anekdoták és szellemes történetek szólnak, melyek a fakultás mindennapi életét elevenítik fel, hangulatát tükrözik. Lenau végül is abbahagyta orvosi studiumait, költőként ismeri a világ.

Arthur Schnitzler, a Nagykanizsán született bécsi gégészprofesszor fia befejezte ugyan orvosi tanulmányait, s még asszisztens is lett apja mellett, de már medicus korában tudta, hogy nem a gyógyítás lesz élete célja. A fin de siècle ma már klasszikus irodalmi reprezentánsa. Megjegyzései az egyetemről, egyes professzorokról képet adnak a századvégi Bécs orvosi életéről.